

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_588 (дата звернення: 14.09.2023).
4. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369—374.
5. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні : виклики, стандарти , інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 1. С. 46—56.

Передумови та сьогодення лабораторії теоретичних досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Анатолій Тяпкін,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8409>, e-mail: tyapkin@ukr.net

Ігор Лущик,

ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9766-4628>, e-mail: fizedu@gmail.com

Розглянуто основні етапи розвитку науково-дослідної роботи в інститутах судових експертиз крізь призму становлення й розвитку лабораторії теоретичних досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Ключові слова: *судово-експертні установи; науково-дослідні роботи у сфері судових експертиз; лабораторія теоретичних досліджень.*

Origins and Present Time of the Theoretical Research Laboratory at the National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute»

Anatoliy Tiapkin, Ihor Lushchuk

This article examines the major stages of scientific research development in forensic science institutions considering the theoretical research laboratory at the National Scientific Center «Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute» establishment and growth.

Keywords: *forensic science institutions; scientific research in forensic examinations; theoretical research laboratory.*

Від моменту свого заснування 1923 року судово-експертна установа Харкова прийняла ідею розвитку науково-теоретичної складової своєї діяльності як одну з провідних і найважливіших. Про це свідчить її перша назва, закріплена Постановою Ради Народних Комісарів УСРР від 10.07.2023 р. «Положення про кабінети науково-судової експертизи» [1]. У цій постанові визначено, що у кабінеті науково-судової експертизи має бути музей, у якому зберігатимуться не тільки конфісковані знаряддя злочину та речові докази завершених справ, а й «різного роду знімки, предмети й результати дослідів цих кабінетів у закінчених судових справах».

Того самого року було ухвалено Положення про кабінети науково-судової експертизи й визначено мету їх створення: «для провадження різного роду науково-технічних дослідів у судових справах».

Дещо пізніше з'явилася Інструкція Краєвим Кабінетам Науково-Судової Експертизи (1923), що визначала їх завдання [2], одним із яких стало «давати узагальнення з приводу переведених експертиз та в інших технічних питаннях на судових засіданнях в кримінальних та цивільних справах». У § 23 Інструкції зазначено, що із дозволу завідувача кабінету «можна переводити наукові роботи та експериментальні дослідди в питаннях кримінальної техніки й методології дослідів». Також визначено, що результати наукових робіт, проведених співробітниками, лаборантами, техніками та відрядженими, мають зберігатися у музеях кабінетів.

Нове Положення про кабінети науково-судової експертизи (1925) уперше провело розмежування *«наукових дослідів з ініціативи кабінетів і на завдання Народнього Комісаріату Юстиції»*, які проводять за власний рахунок кабінетів або Наркомюсту, та інших досліджень, плату за проведення яких вносять зацікавлені установи й особи в органи Наркомфінансів за кошторисом Наркомюсту [3]. Отже, виконувати науково-дослідні роботи у сфері експертного забезпечення правосуддя почали вже 1925 р.

Після набуття чинності нового Положення про судоустрій УСРР [4] та перейменування кабінетів науково-судової експертизи в інститути (1925) до їх особового складу ввійшли з-поміж інших «вчені лаборанти» та аспіранти (зокрема, із вищою спеціальною освітою). Саме в Положенні про інститути науково-судової експертизи вперше трапляється термін «науково-дослідні роботи».

1927 р. в інститутах науково-судової експертизи з'явилася можливість створювати допоміжні установи (зокрема, бібліотеки) [5]. У тому самому наказі наголошено, що при всіх інститутах науково-судових експертиз є музеї, колекції яких мають давати *«наочну уяву про способи заподіяння злочинів та їхні роди, а також про методи розсліду злочинів, уживаних у кримінальній техніці»*. Також цим наказом введено посаду вченого секретаря — завідувача музею, а також наукових співробітників першого розряду та ін. На той час інститути науково-судових експертиз мали між інших завдання проводити *«наукову працю й експериментальні досліджування в галузі питань кримінальної техніки й методології дослідження злочинів»*, а також науково-дослідну роботу щодо *«всебічного вивчення особи праволомців задля виявлення тих загальних моментів, що спричинили правополамання й встановлення заходів виправлення праволомців»*. Для забезпечення зв'язку й обміну досвідом між інститутами їхнім співробітникам наказано друкувати свої наукові твори у наукових журналах (зокрема, у журналі «Архів кримінології та судової медицини», що його видавав НКЮ *«як постійний науковий орган друку інститутів НСЄ»*, одним із засновників якого був М. С. Бокаріус. Дещо пізніше цей журнал було заборонено, а 2020 р. відновлено під назвою «Архів кримінології та судових наук» [6]).

У Постанові Колегії Наркомюсту «Про стан та діяльність Харківського Інституту Науково-Судової Експертизи» (1930) зазначено [7], що *«не маючи в своєму штаті аспірантів, практикантів та стажерів, інститут не може висовувати нових робітників на роботу»*. Це спричинило ситуацію, що інститут, на думку Наркомюсту, до того моменту не використав усіх можливостей для підвищення якості своєї діяльності та зовсім не брав участі *«в виробленні та розробленні питань матеріалізації слідства й техніки розсліду»*. До того ж було зазначено, що установа недостатньо узагальнює досвід своєї роботи й не обмінюється результатами науково-дослідної роботи з інститутами науково-судової експертизи та іншими науковими закладами.

Першу безпосередню згадку про лабораторію теоретичних досліджень ми знаходимо у звіті Інституту за 2006 рік: у складі лабораторії судових комп'ютерно-технічних, фonoскопичних експертиз і аналітичних досліджень утворено відповідний сектор — теоретичних досліджень, першим керівником якого став В. Хоша [8]. Практично одразу сектор почав активну діяльність, підготувавши й надрукувавши пам'ятки із призначення та підготовки матеріалів для проведення окремих видів експертиз. Від того часу наукові співробітники інституту за сприяння сектору теоретичних досліджень брали участь у науково-комунікативних заходах національного та міжнародного рівнів, проводили розгалужену консультаційну роботу та ін.

Окремим підрозділом лабораторія теоретичних, аналітичних досліджень, науково-методичного та інформаційного забезпечення судово-експертної діяльності стала лише 2016 року. Сьогодні вона має назву лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності. Від початку заснування підрозділом керували кандидати наук В. Хоша, В. Грохольський, В. Фесюнін, доктори юридичних наук І. Петрова, Г. Спіцина, А. Полянський.

Основні завдання та функції діяльності лабораторії: провадження наукової, науково-технічної або науково-організаційної діяльності; здійснення інформаційного забезпечення, оброблення персональних даних, складання статистичної звітності, забезпечення режиму доступу до інформації; здійснення наукової та науково-технічної діяльності в галузі судової експертизи; здійснення й апробація наукових досліджень, отримання наукових результатів і створення конкурентоспроможних наукових розробок; оприлюднення результатів наукових досліджень (крім випадків, пов'язаних із дотриманням умов конфіденційності) на конференціях, семінарах і в наукових виданнях; запровадження результатів наукових досліджень у виробництво та навчальний процес; розвинення кадрового, матеріально-технічного, правового й інформаційного потенціалу установи; відповідно до чинного законодавства використання коштів для проведення наукових розроблень, розвитку своєї матеріально-технічної бази, придбання й видання наукової та спеціальної літератури; надання наукових, консультаційних, експертних та інших видів послуг, напрям яких відповідає науковим напрямам діяльності лабораторії; організація наукових форумів, конференцій, міжвідомчих семінарів, екскурсій; висвітлення досягнень і новин установи в засобах масової інформації; участь у підготовці фахових видань, методик, іміджевої продукції тощо; виконання завдань у межах повноважень з обміну інформацією з іншими науково-дослідними установами України й іноземних держав; участь у рецензуванні та наданні рекомендацій для оприлюднення завершених наукових досліджень; участь у межах повноважень в організації апробації та впровадження в експертну практику результатів науково-дослідних робіт судово-експертних установ; попередній розгляд дисертацій для подання їх до захисту до спеціалізованої вченої ради та щорічне атестування здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (*PhD*) і доктора наук зі спеціальності 081 «Право»; здійснення підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (*PhD*) і доктора наук зі спеціальності 081 «Право»; участь у підготовці матеріалів, рекомендованих до впровадження, із метою їх внесення до Реєстру методик проведення судових експертиз; участь у підготовці матеріалів до засідань Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, за потреби — безпосередня участь у роботі відповідних секцій НКМР; організація та участь у семінарах, круглих столах, форумах, інших заходах (як вітчизняних, так і іноземних); надання науково-методичної допомоги співробітникам у підготовці матеріалів для фахових видань; здійснення інформаційної та видавничої діяльності; підготовка до друку збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики», наукового журналу «Архів кримінології та судових наук», тематичних збірників наукових праць, методичних матеріалів (методичних посібників, методик і методичних рекомендацій), науково-інформаційних, довідкових та інших матеріалів із питань судової експертизи і криміналістики; організаційно-управлінське й науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності, зокрема, розроблення методик проведення судових експертиз, стандартів, технічних регламентів, державних класифікаторів, методичних рекомендацій, довідкових посібників, програмних продуктів; ведення електронного каталогу фахових і періодичних міжнародних та вітчизняних видань судово-експертного й криміналістичного профілю, зокрема наповнення бази даних *IRBIS* і репозиторія; підготовка тематичних каталогів видань із різних видів експертиз для наукових працівників щодо виконуваних ними науково-дослідних робіт і судових експертиз, здійснюваних у Центрі; опікування «Кабінетом-музеєм Заслуженого професора Миколи Сергійовича Бокаріуса» і «Науково-прикладним музеєм Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»»; забезпечення зберігання, обліку й порядку використання архівних документів та експонатів та ін. [9].

Такий величезний обсяг діяльності потребував залучення науковців вищої кваліфікації, тому ними стали (у різний час) доктори юридичних наук, професори О. Снігерьев, Є. Попович, О. Угровецький, А. Русецький, О. Андреев, С. Євдокименко,

Н. Філіпенко; доктор філологічних наук, професор О. Міхельов, кандидати юридичних наук О. Агапова, І. Шинкаренко, І. Попович, В. Фесюнін, А. Мельниченко, а також професіонали найвищої кваліфікації — наукові співробітники Т. Кіпушева, А. Бубликов, Т. Дрощенко, Д. Духненко, Н. Жила, С. Карпова, Д. Чекин, К. Силенок та ін.

Співробітники лабораторії до того ж мають кваліфікації судового експерта за спеціальностями: І. Петрова — 8.1 «Дослідження лакофарбових матеріалів і покриттів», А. Тяпкін — 4.6 «Дактилоскопічні дослідження», Д. Чекин — 4.6 «Дактилоскопічні дослідження», А. Бубликов — 1.2 «Лінгвістичне дослідження писемного мовлення», К. Силенок — 2.1 «Дослідження реквізитів документів», А. Полянський — 4.4 «Дослідження ідентифікаційних номерів та рельєфних знаків».

Важливу роль у зростанні показників ефективності науково-дослідної роботи Центру має доступ науковців і судових експертів до повнотекстових ресурсів науково-технічної бібліотеки установи. Для його забезпечення використовують різні джерела поповнення ресурсної бази: від друкування власних видань і отримання друкованих матеріалів від партнерів — до придбання нової спеціальної літератури.

Науково-технічна бібліотека ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокариуса» — це пересередок науково-методичної бази, у якій сконцентровано: спеціальну літературу з проведення судових експертиз, наукові дослідження з питань судово-експертної діяльності, методики проведення експертних досліджень, дисертації та ін. До того ж у бібліотеці є книги, які можна назвати історичною спадщиною наукової думки різних галузей знань.

Фонд науково-технічної бібліотеки нараховує понад 41 000 примірників. Найбільша цінність бібліотечного фонду — рідкісні та раритетні видання, що вийшли друком наприкінці XIX — на початку XX ст. (у науковій бібліотеці зберігається майже 1000 таких видань). Упродовж 2021 р. у науково-технічній бібліотеці проведено роботу зі складання електронного каталога видань із використанням системи *IRBIS*. Кількість абонентів бібліотеки на разі складає 328 осіб. На платформі «Наукова періодика України» Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України та в Національному депозитарії академічних текстів розміщено електронні копії збірників наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики» і журналів «Архів кримінології та судових наук».

Співробітники сектору міжнародного співробітництва та роботи з іноземцями на разі є організаторами та співорганізаторами таких заходів: у межах реалізації науково-дослідного проекту «Відкритий освітній ресурс: судова експертиза» за ініціативи Центру та Ризького університету імені Пауля Страдіня — першого міжвідомчого українсько-латвійського семінару «Відкритий освітній ресурс: судова експертиза. Крок до модернізації методів підготовки судових експертів»; Міжнародної науково-практичної конференції-полілогу «Актуальні питання судової експертизи і криміналістики» (15—16 квітня 2021 р.); щорічні збори Європейської мережі судово-експертних установ (*ENFSI*) (1—2 червня 2023 р.), засідання робочої групи Європейської мережі інститутів судових експертиз (*ENFSI*) з дослідження наркотиків (*DWG*); VII засідання Української робочої групи з дослідження психоактивних речовин у межах проекту «ДІЯ — ЄС: Заходи ЄС з питань протидії наркотикам та організований злочинності»; лекції для наукових співробітників і судових експертів поліції Ізраїлю від провідного спеціаліста лабораторії криміналістичних досліджень Б. Геллера. Завдяки зусиллям лабораторії 6 співробітників Центру пройшли конкурсний відбір та вперше взяли участь у програмі обміну *CEPOL Exchange programme 2021* і з робочим візитом відвідали Експертно-криміналістичний департамент МВС Грузії та Державне некомерційне підприємство «Національне Бюро Експертиз» НАН Республіки Вірменія. Із метою успішного проходження конкурсного відбору забезпечено супровід обов'язкової участі через мультиплатформенний освітній ресурс *LEEDs* як для перегляду освітніх матеріалів, так і для проходження тестів для надання фідбеку, офіційне листування з кураторами цієї програми обміну в Україні — директором Департаменту персоналу

Міністерства внутрішніх справ України та стороною, яка приймає; співпраця з національним координатором програми обміну *CEPOL 2021* І. Йовенко, яка координувала нашу діяльність як на території України, так і за кордоном. Сектор реалізує українсько-латвійський проєкт «Відкритий освітній ресурс: судова експертиза». Проведено роботу з підготовки та узгодження договору з МОН про виконання (передачу) науково-дослідних робіт і низку науково-освітніх заходів. Організовано підписання договору про співробітництво з Інститутом судових експертиз імені Яна Сехна [10].

Маючи благодатні витоки, ґрунтовні здобутки й сміливі перспективи, співробітники лабораторії теоретичних досліджень із оптимізмом дивляться у майбутнє.

Перелік джерел посилання

1. Положення про кабінети науково-судової експертизи : постанова ВУЦВК і РНК 10.07.1923 р. Арт. 384. *Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України*. 1923. Ч. 26. Відділ 1-й. С. 815—816.
2. Інструкція Краєвим Кабінетам Науково-Судової Експертизи : затв. Народнім Комісаром Юстиції від 30.11.1923 р. *Бюлетень Народного Комісаріату Юстиції*. 1923. Ч. 47—48.
3. Про кабінети науково-судової експертизи : постанова РНК від 25.04.1925 р. Арт. 169. *Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України*. 1925. Ч. 23. Відділ 1-й. С. 329—332.
4. Положення про судоустрій УСРР : постанова ВУЦВК від 23.10.1925 р. *Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України*. 1925. Ч. 92—93. Відділ 1-й.
5. Наказ інститутам науково-судової експертизи : постанова Народнього Комісаріату Юстиції УСРР від 03.05.1927 р. № 97. *Бюлетень Народнього Комісаріату Юстиції УСРР*. 1927. № 25—26.
6. Сайт наукового журналу «Архів кримінології та судових наук». URL: <https://archive-criminology.com.ua/index.php/journal/index> (дата звернення: 31.08.2023).
7. Про стан та діяльність Харківського Інституту Науково-Судової Експертизи : постанова Колегії Нарком'юсту. *Бюлетень Народнього Комісаріату юстиції та найвищого суду УСРР*. 1930. № 9. С. 139—140.
8. Звіт Харківського науково-дослідного інституту судової експертизи за 2006 р. С. 72.
9. Положення про лабораторію теоретичних досліджень, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України : затв. наказом директора ННЦ від 01.09. 2021 р.

